

ბიორბი სოსიაზვილი

ოსების ენა და კულტურა საქართველოში (წარსული და დღევანდლობა, ზოგადი მიმოხილვა)

ქართველი და ოსი ხალხის ურთიერთობა საუკუნეებს ითვლის. შუა საუკუნეებიდან მოყოლებული ქართული სახელმწიფოს მესვეურებს ახლო მეზობლობა ჰქონდათ ჩრდილოეთ კავკასიის მთიან ნაწილში დამკვიდრებულ ოსებთან. ცნობილია, რომ იმიერკავკასიის ის ნაწილი, სადაც მერმინდელი ოსთა სახელმწიფო ჩამოყალიბდა, მომთაბარე ალანთა პირველსაცხოვრისს არ წარმოადგენდა. სკვით-სარმატული წარმოშობის დღევანდელი ოსები ირანული მოდგმის ხალხს განეკუთვნებიან და ისინი ადრეულ შუასაუკუნეებში იმიერკავკასიის ველებზე გადაადგილდებოდნენ.

მონღოლთა შემოსევებმა ოსთა გაერთიანებას მძიმე დარტყმა მიაყენა და ისინი საბოლოოდ ჩრდილოეთ კავკასიის მთიანეთში დამკვიდრდნენ.

მონღოლთა გამოჩენამდე ალანთა ტომები განფენილი იყვნენ ვრცელ ტერიტორიაზე. მათი საცხოვრისის შემცირების შემდეგ ალან-ოსების გადაადგილების ტერიტორიის ნაწილი სხვადასხვა ჩრდილო კავკასიურმა ხალხმა დაიკავა. გამოთქმულია მოსაზრება, რომ სკვით-სარმატული მოდგმის ტომების შემოსვლა ჩრდილოეთ კავკასიაში ორ ნაკადად განხორციელდა. ძვ. წ. VIII საუკუნიდან ჩრდილოეთ კავკასიაში შემოდიან სკვითური, ხოლო ძვ. წ. III. საუკუნეში სარმატული ტომები. როგორც გ. თოგომვილი აღნიშნავს, სკვით-სარმატული ტომები: “თავისებურ დაღს ასვამენ ადგილობრივ მოსახლეობის განვითარების პროცესს.”⁷⁵ ამას მოჰყვა ახალი წელთაღრიცხვის I საუკუნიდან დონისპირეთში, ყუბანისპირეთსა და ცენტრალურ კავკასიაში შუააზიიდან მოსული სარმატული ტომების მონათესავე ალანების შემოსვლა. საბოლოოდ, შემოსულმა სკვით-სარმატებმა და ალანებმა ადგილობრივი, ავტოქტონი მოსახლეობის ასიმილაცია მოახდინეს. იმ მოსახლეობის, რომელიც კოლხურ-ყოზანური კულტურის გავრცელების არეალში ცხოვრობდა და ამ კულტურის ერთ-ერთი შემოქმედი იყო. როგორც ტ. ფუტყარაძე აღნიშნავს: “კოლხურ-ყო-

⁷⁵ გ. თოგომვილი, საქართველო-ოსეთის ურთიერთობის ისტორიიდან, (უძველესი დროიდან XIV საუკუნის დამლევამდე, თბ., 1958, გვ. 37.

ბანური არქეოლოგიური კულტურის არეალში მცხოვრებ იბერიულ-კავკასიური ენის მქონე მოსახლეობის საცხოვრისში ძვ. წ. პირველ ათასწლეულის შუა პერიოდში შემოვიდნენ ინდოევროპული ენის მქონე სკვითები, რომელთა ერთი ნაწილი კომპაქტურად დამკვიდრდა ერთ-ერთ იბერიულ-კავკასიურ ენაზე/დიალექტზე მოლაპარაკე ოვსთა საცხოვრისში. დროთა განმავლობაში, მოსულთა ენა გაბატონდა დამხდურთა ენაზე, თუმცა, ოვსთა ენა სუბსტრატულ ფენად შემორჩა გაბატონებულ ინდოევროპულ ენაში. „..იბერიულ-კავკასიური სუბსტრატული ფენა თანამედროვე ოსურში ჩანს ყრუ-მკვეთრი თანხმოვნებისა და დიდძალი ლექსიკის სახით“.⁷⁶ ტ. ფუტკარაძის და მ. ლაბაძის განმარტებით: “თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ფონემატური სტრუქტურის მიხედვით ოსური ენა ძალიან ახლოსაა იბერიულ-კავკასიურ ენობრივ ერთეულებთან: როგორც უშუალოდ მოსახლევე ენებთან (ქართული, ჩეჩნურ-ინგუშური, ჩერქეზული), ისე არამოსახლევეებთანაც (დაღესტნის ენები) - დადგენილია, რომ ოსური ენის ფონემატურ სტრუქტურაში არსებობს ე. წ. კავკასიური ხშულები-ყელხშული (მკვეთრი) თანხმოვნები: პ, ტ, კ, წ, ჭ, ყ, ტ“.⁷⁷ ავტორთა კვლევა ოსურში არსებულ კავკასიურ ხშულებთან დაკავშირებით მიდის დასკვნამდე: “ამჟამინდელი ოსები ხანგძლივი დროის განმავლობაში წარმოიქმნენ დამხვდური იბერიულ-კავკასიური და მომხვდური ალანური ტომების შერევით“.⁷⁸ თანამედროვე ალან-ოსები რომ კავკასიაში მოსული, არავტოქტონი ეთნოსია ამას აღიარებს გ. თოგოშვილი. იგი წერს: “ოსები ენის მხრით ინდოევროპელები არიან, კულტურის მხრით კი ტიპური კავკასიელები“.⁷⁹ მოსული სკვით-სარმატული მოდგმის ტომების ზეწოლის შედეგად არა მარტო კოლხურ-ყობანური კულტურის შემქმნელი იბერიულ-კავკასიური ენის ერთ-ერთ დიალექტზე მოლაპარაკე ხალხის (ქართულ წყაროებში შემორჩენილი ტერმინი “ოვსი“, “ოვსები“ სწორედ ამ ძველი ხალ-

⁷⁶ ტ. ფუტკარაძე, ქართველები, თბ., 2005, გვ. 144.

⁷⁷ ტ. ფუტკარაძე, მ. ლაბაძე, ოსურ ენაში არსებული კავკასიური ხშულების ისტორიისთვის, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართულ-ოსურ ურთიერთობათა სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრი, III საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალები, თბ., 2017, გვ. 146.

⁷⁸ იქვე, გვ. 148.

⁷⁹ გ. თოგოშვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 107.

ხის აღმნიშვნელი ეთნონიმი უნდა იყოს) ასიმილიცია მოხდა. ალანებმა კავკასიური წარმოშობის სხვა ხალხებიც შეავიწროვეს და მათი ტერიტორიები მიითვისეს.* ამის საილუსტრაციოდ შეგვიძლია დავასახელოთ დვალეები.⁸⁰

დვალთა ნაწილი საქართველოს დაბლობში ჩამოსახლდა, ხოლო ნაწილი ალანებს შეერია. დვალეებით დასახლებულ ტერიტორიაზე ოსური ენა გაბატონდა. ვახუშტი ბატონიშვილი მკვეთრად მიჯნავდა დვალთა ენას ოსური ენისაგან: “ენა აქეთ ძველი, დვალური და აწ უბნობენ ოსურსა”.⁸¹ პროფ. რ. თოფჩიშვილის განმარტებით, დვალეთი თავდაპირველად დასავლეთ და აღმოსავლეთ ქართველთა თანაცხოვრების ადგილი იყო.⁸² დვალთა გაოსების პროცესი, როგორც რ. თოფჩიშვილი აღნიშნავს, ერთდროული აქტი არ ყოფილა. მათი ეთნიკური ასიმილაციის პროცესი ხანგძლივი დროის განმავლობაში (რამდენიმე თაობის მანძილზე) მიმდინარეობდა და ის ძირითადად განხორციელდა XVI—XVII საუკუნეების მიჯნაზე.⁸³ XVII საუკუნის I ნახევარში ჯერ კიდევ დვალეთში ქართველები (ქართული გვარისანი) მკვიდრობდნენ.⁸⁴ XVIII საუკუნის დვალეთის მოსახლეობას

* აღსანიშნავია, რომ 1843 წელს საქართველოში ნამყოფი გერმანელი მოგზაური აუგუსტ ჰაქსტაუზენი, რომელმაც ოსების შესახებ საკმაოდ ვრცელი ინფორმაცია დაგვიტოვა, მსგავსებას ხედავდა, ოსი და გერმანელი ხალხის ყოფა-ცხოვრებაში. გ. გელაშვილი, ჰაქსტაუზენი ოსების შესახებ, ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები, №1(5), თბ., 2009, გვ. 399. ოსთა საუბრის უღერადობასა და მანერებში ასეთივე მსგავსებას ხედავდა გერმანელი მოგზაური იოჰან გეორგ კოლიც. გ. გელაშვილი, იოჰან კოლის ცნობები ოსების შესახებ, ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები, 1 (9), თბ., 2011, გვ. 297. ოსების წარმომავლობის შესახებ საინტერესო მოსაზრება გამოთქვა XVIII საუკუნის II ნახევარში საქართველოში ჩამოსულმა გერმანელმა მოგზაურმა იოჰან ანტონ გიულდენშტედტმა. მეცნიერი ოსებს ძველი ყივჩაღების, ან უყეების შთამომავლებად მიიჩნევდა, ხოლო ოსურ ენას სპარსულის მონათესავედ თვლიდა. გ. სოსიაშვილი, გერმანელი მოგზაურები ოსების შესახებ, თბ., 2007, გვ. 66-67.

⁸⁰ მიტროპოლიტი ანანია ჯაფარიძე, ქართველთა დენაციონალიზაცია XVII-XX საუკუნეებში, თბ., 1997, გვ. 379.

⁸¹ ვახუშტი ბატონიშვილი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, ქართლის ცხოვრება, ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ, თბ., 1973, ტ. IV, გვ. 639.

⁸² რ. თოფჩიშვილი, დვალეთი და დვალეები, თბ., 2016, გვ. 71.

⁸³ რ. თოფჩიშვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 73;

⁸⁴ რ. თოფჩიშვილი, საქართველოში ოსთა ჩამოსახლებისა და შიდა ქართლის ეთნოისტორიის საკითხები, თბ., 1997, გვ. 40.

უკვე ეთნიკური ოსები წარმოადგენდნენ.⁸⁵ შუა საუკუნეებში ქართული სახელმწიფოს ურთიერთობა, იმიერკავკასიაში დამკვიდრებულ ალანებთან სამხედრო-პოლიტიკურ ხასიათს ატარებდა. ოსები ხშირად გამოდიოდნენ ქართული სამეფო ხელისუფლების დამნაშავედ ჩალად როგორც საგარეო მტრის, ასევე, ქვეყნის შიგნით არსებული პოლიტიკური პრობლემების მოსაგვარებლად. სამხედრო მოკავშირეობამ ორი ხალხის ურთიერთობაში განმსაზღვრელი ხასიათი შეიძინა და ამ კავშირების მდგრადობის სურვილმა და სამომავლო პოლიტიკურმა სტრატეგიამ საფუძველი შეუქმნა დინასტიურ ქორწინებებს. საკმარისია გავიხსენოთ: გიორგი I(1014-1027 წ.წ), ბაგრატ IV(1027-1072 წ.წ), გიორგი III(1156-1184 წ.წ), ნათესაური კავშირების დამყარება ოსეთის მმართველ წრეებთან.

საქართველოს ხელისუფლებასთან ჩამოყალიბებულმა სამხედრო-პოლიტიკურმა კავშირებმა, ჩრდილოეთ კავკასიაში მცხოვრებ წარმართ ოსებში გზა გაუხსნა ქრისტიანულ სარწმუნოებას და ამ სარწმუნოების წიაღში აღმოცენებულ ქართულ კულტურას. სამხედრო-პოლიტიკური კავშირების მდგრადობის შენარჩუნების თვალსაზრისით, დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა ალან-ოსების ქართულ კულტურულ სივრცეში შემოყვანას, ამ თვალსაზრისით ფართო კალაპოტი შექმნა ქრისტიანულმა სარწმუნოებამ. მკვლევრები თვლიან, რომ ოსებში ქრისტიანული სარწმუნოება ანდრია მოციქულმა იქადაგა. ამ აზრისაა ხარკოვის არქივისკოპოსი მაკარი.⁸⁶ დ. ლავროვი ოსებში ქრისტიანული სარწმუნოების გამავრცელებლად წმ. ნინოს მიიჩნევს.⁸⁷ ზ. ჭიჭინაძეს თავის წიგნში მოჰყავს გადმოცემა, რომლის მიხედვით ოსეთში ანდრია მოციქულმა მღვდელმთავრად ვინმე მატათა დანიშნა, საბოლოოდ კი ოსები წმ. ნინომ გააქრისტიანა. ზ. ჭიჭინაძის აზრით, ვახტანგ გორგასალმა V საუკუნეში ოსებისთვის საეპისკოპოსო კათედრა დააარსა.⁸⁸ საისტორიო წყაროების მიხედვით

⁸⁵ რ. თოფჩიშვილი, საქართველოს ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მხარეები, თბ., 2017, გვ. 170.

⁸⁶ История христианства в России до равноапостольного князя Владимира, (второе издание), Спб., 1869, стр. 86, 87. Пфаф, Сборник сведений о кавказских горцах, Вып. IV, 1870, стр. 31.

⁸⁷ Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа, Вып. III, 1883, стр. 200.

⁸⁸ ზ. ჭიჭინაძე, ოსეთის ისტორია, ტფ., 1913, გვ. 44, 62-67.

ოსების გაქრისტიანება 921-925 წლებში მოხდა და ეს მნიშვნელოვანი ღონისძიება დაკავშირებულია გიორგი II აფხაზთა მეფის სახელთან. ქართველ ხელისუფალს ჩრდილოეთ კავკასიაში ქრისტიანული რელიგიის გავრცელებაში ხელს უწყობდა კონსტანტინოპოლის პატრიარქი-ნიკოლოზ მისტიკოსი.⁸⁹ ქრისტიანული სარწმუნოების გავრცელებამ ქართველი და ოსი ხალხი კიდევ უფრო დაახლოვა.

საქართველოში მოღვაწე ოსმა დედოფლებმა დიდი წვლილი შეიტანეს ქართული კულტურის განვითარებაში. ბაგრატ IV მეუღლე ბორენა ცნობილია, როგორც პალესტინის ერთ-ერთი მონასტრის კაპპათას ამშენებელი. ამ საქმეში მას თავისი ქალიშვილი მართა (ბიზანტიის იმპერატორის მეუღლე) უწევდა დახმარებას.⁹⁰ ბორენას დავალებით სვანეთში ლენჯერის საზოგადოებაში მაცხოვრის ეკლესიის ღვთისმშობლის ოქროჭედილ ხატზე წარწერაც ამოუკვეთიათ. როგორც ჩანს, იგი ძალზე განათლებული და ღვთისმოსავი ადამიანი იყო.⁹¹ არანაკლებ მნიშვნელოვანია გიორგი III მეუღლის ბურღუხან დედოფლის კულტურული მოღვაწეობა. ბურღუხანი მოხსენიებულია ხობის მონასტრის ღვთისმშობლის ხატის წარწერაში. ნიკოლოზ კათალიკოსის წერილის თანახმად, იგი ძალზე ზრუნავდა რუისის ტაძარზე.⁹²

ქართველი და ოსი ხალხის ურთიერთობა კიდევ უფრო ახალ სიმაღლეზე ავიდა თამარის მეფობის(1184-1210წ.წ) დროს. საქართველოში გაზრდილი თამარის მეუღლე დავით სოსლანი არა მარტო სწორუბოვარი მხედართმთავარი იყო, არამედ განათლებული მოღვაწე და ქართული კულტურის დიდი მცოდნეც. ივ. ჯავახიშვილის შეფასებით დავითი: “მწიგნობრობასა და მეც-

⁸⁹ გ. თოგოშვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 115. გეორგიკა, ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ, ბერძნული ტექსტები ქართული თარგმანიტურთ გამოსცა და განმარტებები დაურთო ს. ყაუხჩიშვილმა, ტ. IV, ნაკვ. 2, თბ., 1952, გვ. 213.

⁹⁰ ლ. მენაბდე, ძველი ქართული მწერლობის კერები, თბ., 1980, გვ. 145.

⁹¹ ე. თაყაიშვილი, არქ. ექსპედიცია ლეჩხუმ-სვანეთში, 1910 წ. პარიზი, 1937 წ. გვ. 316.

⁹² გ. თოგოშვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 227, თ. ყორდანი, ქრონიკები, I, ტფ., 1892, გვ. 268.

ნიერებაშიც დიდად დაწინაურებული აღმოჩნდა.“⁹³ ნუზალის საყდარში, რომელიც არაერთმა მკვლევარმა აღწერა და შეისწავლა,* არსებობდა ქართული წარწერა, რომელშიც ჩამოთვლილი იყო ოსი ბაყათარის წინაპრები და მისი ორთაბრძოლა ქართველ მეფესთან. ზ. ჭიჭინაძე მიიჩნევდა, რომ ეს წარწერა დავით სოსლანის შეთხზული იყო.⁹⁴ დავით სოსლანი მოხსენიებულია ნუზალის ფრესკულ წარწერებში.⁹⁵ შუა საუკუნეების განმავლობაში ქრისტიანული კულტურა იმიერ კავკასიაში საქართველოდან ვრცელდებოდა. ოსეთში ქართული კულტურის არაერთი ნიმუში გვხვდება, მათ შორის ქართველ მეფეთაგან შეწირული საეკლესიო ზარები. მდ. არდონის შენაკად ცეის ხეობაში არსებობს რექომის სალოცავი, რომლისთვისაც გიორგი XI ზარი შეუწირავს. ზარი, ამოტიფრული წარწერის თანახმად, 1680 წლით თარიღდება.⁹⁶ ასეთივე ზარი გიორგი XI ქურთათის ხეობაში არსებულ ძივგისის ტაძრისთვისაც უბოძებია. აღნიშნული ზარი 1683 წლით თარიღდება.⁹⁷ ოსეთში ქრისტიანული სარწმუნოების მძლავრ გავრცელებას ადასტურებს სოფ. ზარამაგში აღმოჩენილი XIII საუკუნის ფსალმუნი, რომელიც XVII საუკუნის დასაწყისში ჩაუტანიათ ოსეთში.⁹⁸

ქრისტიანული სარწმუნოების და ქართული კულტურის ოსეთში გავრცელებაზე საუბრის დროს გვერდს ვერ ავუვლით ოსეთის სასულიერო კომისიის საქმიანობას. კომისიის შექმნამდე ოსეთში საგანმანათლებლო საქმის განვითარებაზე დიდი წილი შეიტანა ქართველმა სასულიერო მოღვაწემ, სამშობლოდან

⁹³ ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, წ. II, თბ., 1948, გვ. 261.

* იხ. Уварова П, Кавказ. Путевые заметки, 1879, стр. 40-41; Пфаф, Материалы для истории Осетии, Сборник сведений о кавказских горах, Вып. V, 1871, стр. 33-35; Джанашвили, М., Известия грузинских летописей и историков о Северном Кавказе и России, Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа, т. XXII, 1897, стр. 43-44.

⁹⁴ ზ. ჭიჭინაძე, ოსეთის ისტორია, გვ. 207. Джанашвили, М., “Картлис Цховრება”, Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа, Вып. 35, 1905, стр. 181-182.

⁹⁵ ივ. ლოლაშვილი, დავით სოსლანის აკლდამის საიდუმლოება, თბ., 1971, გვ. 39.

⁹⁶ გ. თოგოშვილი, საქართველო-ოსეთის ურთიერთობა, XV-XVIII სს. თბ., 1969, გვ. 231.

⁹⁷ იქვე, გვ. 231.

⁹⁸ იქვე, გვ. 232.

ჩრდილოეთ კავკასიაში გადახვეწილმა არქიეპისკოპოსმა იოანემ. 1737 წელს ის ასტრახანში ჩავიდა და ტროიცკის მონასტერში მოღვაწეობდა, ხოლო აქედან მცირე ხანში ყიზლაში გადავიდა, სასწავლებელი გახსნა და ქრისტიანობის ქადაგებას შეუდგა.⁹⁹ თუმცა, ყველაზე მასშტაბური საგანმანათლებლო საქმიანობა ოსეთში ქართველ სასულიერო პირთა მიერ დაკომპლექტებულმა კომისიამ წარმართა. კომისიის შექმნის ინიციატორები იყვნენ მოსკოვის ზნამენსკის წინამძღვარი არქიეპისკოპოსი ნიკოლოზი და არქიეპისკოპოსი იოსებ სამეხელი.¹⁰⁰ აღნიშნულმა სასულიერო პირებმა კომისიის შექმნის თხოვნით იმპერატორს 1742 წელს მიმართეს. კომისიის მიზანი ოსებში შერყეული ქრისტიანული სარწმუნოების აღდგენა იყო. ეს განსაკუთრებით ეხებოდა ყიზლართან ახლოს მცხოვრებ ოსებს, რომლებიც უწინ მართლმადიდებელი ქრისტიანები იყვნენ და ქართველ მეფეებს ემორჩილებოდნენ. მათ ქვითკირით ნაგები ეკლესიებიც ჰქონდათ.¹⁰¹ ცნობილია, რომ 1739 წელს რუსეთსა და თურქეთს შორის ზავი დაიდო, ყაზარდო ნეიტრალურ ქვეყნად გამოცხადდა. რუსეთი ერიდებოდა ოსეთში რაიმე სახის ღია კამპანია ეწარმოებინა, ამიტომ ქართველი სასულიერო მოღვაწეების მისიონერულ საქმიანობას დათანხმდა, რითაც ის თავის პოლიტიკას შენიღბავდა.¹⁰²

ქართველი არქიმანდრიტების ნიკოლოზისა და იოსების რეკომენდაციით 1744 წელს, ოსეთის სასულიერო კომისია შემდეგი შემადგენლობით დაკომპლექტდა: არქიმანდრიტი პახომი, ილუმენები ქრისტეფორე (დავით გურამიშვილის ძმა), ნიკოლოზი, ყაზანის ეპარქიაში მყოფი დეკანოზი გიორგი დავიდოვი, არქიელი ივანე სემენოვი, მნათე გიორგი ბორისოვი. კომისიის წევრები ქართველები იყვნენ.¹⁰³ აღნიშნულმა კომისიამ, რომელიც ქართველი სასულიერო პირების შემადგენლობით მუშაობას 1745

⁹⁹ М. Илуридзе, Исторический очерк деятельности православного миссионерства на кавказе в XVIII и XIX столетиях, Причины его успехов и неудач, Пастырь, 1888. #6, стр. 7.

¹⁰⁰ გ. თოგოშვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 235.

¹⁰¹ იქვე, გვ. 235.

¹⁰² იქვე, გვ. 236. შ. ხანთაძე, ქართველი მოღვაწეები ჩრდილო კავკასიაში XVIII საუკუნეში, ს. ჯანაშიას სახ. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე, ტ. XIX, ---ჯ, და XX—ჯ. 1957, გვ. 406.

¹⁰³ გ. თოგოშვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 237.

წლიდან შეუდგა, 1771 წლამდე იარსება. თურქეთთან ომში რუსეთის გამარჯვების შემდეგ რუსეთის ხელისუფლებამ კომისია გადაახალისა და ქართველი სასულიერო პირები რუსი ეროვნების სასულიერო მოღვაწეებით ჩაანაცვლა.¹⁰⁴ ქართველი სასულიერო პირების მისიონერულმა მოღვაწეობამ ძალზე დიდი გავლენა იქონია ოსი ხალხის კულტურულ ცხოვრებაზე. სასულიერო კომისიის წევრები ზრუნავდნენ ოსი ბავშვების აღზრდაზე, მათ განათლებაზე. კომისიის ხელმძღვანელმა პახომმა 2 ოს ბავშვს საკუთარი ხარჯებით ასწავლა. სამი ოსი ბავშვი აღზარდა ილუმენმა გრიგოლმა და სხვ.¹⁰⁵ სასულიერო კომისიის წევრები დიდად ზრუნავდნენ ოსი ხალხისთვის საგანმანათლებლო კერების შექმნის თვალსაზრისით. ამ მხრივ, უნდა აღინიშნოს არქიმანდრიტი პახომის მიერ ოსი ხალხისთვის სკოლის გახსნის პირველი მცდელობა, რომელიც უშედეგოდ დამთავრდა. თუმცა, 1764 წელს მოზდოკში სკოლა მაინც გაიხსნა, რომლის დაარსების იდეა ქართველ სასულიერო პირებს ეკუთვნოდათ. სკოლის პირველი მასწავლებელი იყო არქიმანდრიტი გრიგოლ რომანიშვილი.¹⁰⁶

განუზომლად დიდია ქართველი სასულიერო მოღვაწეების დამსახურება ოსი ხალხისთვის ანბანის შექმნის საქმეში. ამ მხრივ, დიდად იღვაწა მოზდოკის ეპისკოპოსმა გაიოზმა (თელავის სემინარიის ყოფილი რექტორი) რომელიც ერეკლე II და სოლომონ II ნდობით აღჭურვილი მოღვაწე იყო.¹⁰⁷

ოსების გაქრისტიანების საქმეში დიდ როლს ასრულებდა ქართული საღვთისმეტყველო ტექსტების ოსურ ენაზე თარგმნა. 1747-1753 წ.წ. ილუმენმა გრიგოლმა რამდენიმე ქართული წიგნი ქართული საეკლესიო გრაფიკის (ხუცურის) გამოყენებით ოსურ ენაზე გადათარგმნა.¹⁰⁸ ქართული საეკლესიო შრიფტით ოსური წიგნების გამოცემის უფრო ადრინდელ ფაქტს ადასტურებს მ. ჯანაშიელი. როგორც მკვლევარი აღნიშნავს, მას 1753

¹⁰⁴ იქვე, გვ. 238.

¹⁰⁵ იქვე, გვ. 239; Материалы по истории Осетии, т. V, Орджоникидзе, 1933, док. 4.

¹⁰⁶ Материалы по истории Осетии, т. V, док. 15;

¹⁰⁷ А. Цагарели, Грамоты и другие исторические документы XVIII столетия, относящиеся к Грузии, т. II, Спб., 1902, стр. 71-72.

¹⁰⁸ dasax, naSromi, gv. 246.

წელს დაბეჭდილი ოსური წიგნი უნახავს.¹⁰⁹ მიუხედავად იმისა, რომ ოსური წიგნების გამოცემის საფუძველი ქართული გრაფიკა იყო, მცირე ხანში რუსეთმა მიდგომა შეცვალა და სასულიერო კომისიაში მყოფ რუს იერარქებს უბრძანა, რომ ოსური საეკლესიო წიგნები მხოლოდ სლავური გრაფიკის საფუძველზე გამოეცათ.¹¹⁰ ქართული საღვთისმეტყველო წიგნების თარგმნის საქმეს ნაყოფიერად აგრძელებდა მოზდოკის ეპისკოპოსი გაიოზი. 1785 წელს მან ოს მღვდელთან პავლე გენცაუროვთან ერთად საეკლესიო სლავური ანბანის საფუძველზე შეადგინა ოსური ანბანი და ქართულიდან ოსურ ენაზე თარგმნა წიგნი:

«Начальное учение человеком, хотящим учиться книг

Божественнаго писания». აღნიშნული წიგნი მოსკოვის სინოდალურ სტამბაში 1798 წელს დაიბეჭდა.¹¹¹ ოსთა საგანმანათლებლო საქმიანობას დიდი ამაგი დასდო იოანე იალღუზიძემ (გაბარაევმა) (1770-1830).* იოანე იალღუზიძემ ქართული ანბანის საფუძველზე შექმნა ოსური ანბანი, რომელიც 1821 წელს თბილისის სტამბაში დაიბეჭდა. თუმცა, მისი გარდაცვალების შემდეგ ოსური წიგნების გამოცემა ქართული გრაფიკის საფუძველზე შეწყვეტილ იქნა. რუსეთის ხელისუფლების დავალებით 1844 წელს ფრანგმა აკადემიკოსმა ანდრეას შეგრენმა ძველი სლავური ანბანის საფუძველზე ოსური დამწერლობა შექმნა. 1923-1938 წ.წ ოსურ დამწერლობას საფუძვლად ედო ლათინური ანბანი, თუმცა, 1938 წლიდან ჩრდილოეთ ოსეთში, ხოლო 1954 წლიდან ე. წ. სამხრეთ ოსეთში საბოლოოდ რუსული გრაფიკა

¹⁰⁹ Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа, т. XXII, 1897, стр. 64

¹¹⁰ გ. თოგოშვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 246.

¹¹¹ იქვე, გვ. 247.

* იალღუზიშვილთა გვარი ქართული წარმომავლობის იყო. 1432 წლის თირის მონასტრის სიგელში იხსენიება ბეჟან იალღუზისშვილი, რომლის სალაპედ მოლარათუხუცესმა ხელმა თავხელისძემ თირის მონასტერს მელვრეკისში მცხოვრები გლეხი ჭონისშვილი შეწირა. გ. სოსიაშვილი, თირის მონასტრის 1432 წლის საბუთი და თავხელისძეთა საგვარეულო, ანალები, №11, 2015, გვ. 159. მოგვიანებით, იალღუზისშვილების, იგივე იალღუზისძეთა გაოსება მოხდა. ქართველთა გაოსების პროცესი განსაკუთრებით აქტიური იყო XIX საუკუნის მეორე ნახევარსა და XX საუკუნის დასაწყისში. მიტროპოლიტი ანანია ჯაფარიძე, ქართველთა დენაციონალიზაცია XVII-XX საუკუნეებში, თბ., 2010, გვ. 499-500.

დამკვიდრდა.¹¹² გარდა იმისა, რომ ქართველი სასულიერო პირები აქტიურ მისიონერულ მოღვაწეობას ეწეოდნენ ოს ხალხში, სამეფო ხელისუფლების მხარდაჭერით ისინი ცდილობდნენ ოსი ახალგაზრდების შემოყვანას ქართულ კულტურულ-საგანმანათლებლო სივრცეში, ამას ადასტურებს საქართველოში აღზრდილი არაერთი ოსი სასულიერო პირის მოღვაწეობა. ერთ-ერთი მათგანი პართენი იკორთის ტაძრის არქიმანდრიტი ყოფილა. ის იხსენიება 1761 წლით დათარიღებულ იკორთის ტაძრის ერთ-ერთ ხელნაწერში.¹¹³ ქართველ არქიმანდრიტ პახომს აღუზრდია ქურთათის ხეობელი ვინმე ბახტა, რომლის ქრისტიანული სახელი ბაგრატი ყოფილა. მას არაერთი ქართული წიგნი გადაუწერია, მათ შორის სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონი.¹¹⁴ იკორთის მოანსტერში მოღვაწეობდა ოსი არქიმანდრიტი გამალიელი. როგორც იოანე ბატონიშვილი თავის “კალმასობაში“ გადმოგვცემს, ის ანტონ კათალიკოსის გაზრდილი იყო. ოსი გამალიელის სახელს არაერთი წიგნის გადაწერა უკავშირდება.¹¹⁵ XVIII საუკუნის II ნახევარში საქართველოში კულტურულ-საგანმანათლებლო საქმიანობას ეწეოდნენ: გიორგი ჯათიშვილი, ოსყოფილი ვანის-შვილი ჯვანის ძე დიაკვანი, XVIII საუკუნის ბოლოს საქართველოში მოღვაწეობდა ასევე ოს ყოფილი ნეოფიტე, რომელმაც ანტონ კათალიკოსისაგან არქიმანდრიტობა მიიღო.¹¹⁶

ოს მოღვაწეთაგან განსაკუთრებით უნდა აღნიშნოს იოანე იალღუზიძის ცხოვრება და შემოქმედება, სოფ. ზაღდადან ერეკლე II ბრძანებით საქართველოში ჩამოყვანილი ყმაწვილი დავით გარეჯის მონასტერში გამოჩენილი საეკლესიო მოღვაწის იოანე ქარუმიძის ზედამხედველობის ქვეშ აღიზარდა, იოანე იალღუზი-

¹¹² ვ. ითონიშვილი, ნარკვევები კავკასიის ისტორიიდან, თბ., 2002, გვ. 164; ნ. პოპიაშვილი, ეთნიკური უმცირესობების ენების სწავლების თავისებურებები საბჭოთა და პოსტსაბჭოთა საქართველოში (აფხაზური და ოსური ენების მაგალითზე), ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართულ-ოსურ ურთიერთობათა სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრი, III საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალები, თბ., 2017, გვ. 113.

¹¹³ თ. ჟორდანიას, ქრონიკები, ტ. II, ტფ., 1896, გვ. 25.

¹¹⁴ გ. თოგოშვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 249. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, ფ. გ, №300, ფურც. 259; ალ. ლლონტი, ნარკვევები, თბ., 1955, გვ. 130-131.

¹¹⁵ იოანე ბატონიშვილი, კალმასობა, II, თბ., 1948, გვ. 193; გ. თოგოშვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 250.

¹¹⁶ იქვე, გვ. 251-252; იოანე ბატონიშვილი, კამასობა, II, გვ. 194.

დემ ქართულ-ოსურ კულტურულ ურთიერთობას მძლავრი ბიძგი მისცა.*

საქართველოში მცხოვრები ოსების კულტურას განსაკუთრებული სული შთაბერა ნარში დაბადებული კოსტა ხეთაგათის მოღვაწეობამ. ოსი ხალხის წიაღიდან გამოსულმა დიდმა პოეტმა მშობლიური ხალხის ლიტერატურული ტრადიციები სრულიად სხვა სიმაღლეზე აიყვანა.* ამ ტრადიციების შემდგომი გამგრძელებლები იყვნენ: დ. ჯიოევი, გ. ბესთაუთი, რ. ასაევი, ნ. ჯუსოთი და სხვ.¹¹⁷

XIX საუკუნის II ნახევარში საიმპერატორო კარი ცდილობდა საქართველოში ჩამოსახლებული ოსებისთვის რუსული განათლება მიეცა, რაც, ცხადია, კავკასიაში რუსეთის პოლიტიკურ ინტერესებს ემსახურებოდა. ამის საილუსტრაციოდ შეგვიძლია მოვიხმოთ “ქრისტიანული სარწმუნოების აღმდგენელ საზოგადოების” მიერ საქართველოში, სოფელ როკაში ოსებისთვის სკოლის გახსნის ფაქტი. ოს ბავშვებს სკოლაში რუსი მასწავლებელი - სციპინი დაუნიშნეს. ცნობილი ხალხოსანი მწერალი სოფრომ მგალობლიშვილი, ამის შესახებ წერდა: “რუსი მასწავლებელი ოს ბავშვებთან, რომლებმაც რუსული ენა არ იციან და ლაპარაკობენ მხოლოდ ოსურად და ქართულად, ყოვლად გაუმართლებელია”.¹¹⁸

* იოანე იაღლუზიძის შესახებ იხ. გ. თოგოშვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 252-256. ა. შანიძე, ერთი ფურცელი ქართველთა და ოსთა კულტურული ურთიერთობიდან, მაცნე, 1964, № 1; Дз. Гугкаев, О жизни и деятельности Ивана Ялгузидзе, Известия Юго-Осетинского научно-исследовательского института. Выпуск VII. Сталинир, 1955; Вып. VIII, 1957; გ. ახვლედიანი, იოანე იაღლუზის გარშემო, ჟურნ. ფიდიოგი, № 2, 1928. (ოსურ ენაზე); ი. იაღლუზიძე, პოემა ალღუზიანი და სხვა მასალები, კრებული შეადგინა და გამოსცა შ. ქურდაძემ, ცხინვალი, 1988.

* ამის შესახებ ვრცლად იხ. ა. მღებრიშვილი, ცხინვალის ლიტერატურული და კულტურული ცხოვრების ისტორია, თბ., 2011, გვ. 38; ა. ცოტნიაშვილი, ქართულ-ოსური ლიტერატურული ურთიერთობის ისტორიიდან, ცხინვალი, 1968, გვ. 127-128; ა. ცოტნიაშვილი, მე-19 საუკუნის დასასრულისა და მე-20 საუკუნის დასაწყისის ქართული პერიოდიკა ქართულ-ოსური ურთიერთობის შესახებ, ცხინვალი 1990, გვ. 40.

¹¹⁷ ა. მღებრიშვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 70-80

¹¹⁸ მ. გაჩეჩილაძე, სამაჩაბლოს ოსთა ყოფა-ცხოვრება, ზნე-ჩვეულება, კულტურა, თბ., 1996, გვ. 25-26.

XIX საუკუნის II ნახევარში დროების კორესპონდენტის გ. ლიახველის ინფორმაციით ეკლესიებთან არსებული სკოლები გაიხსნა დიდი ლიახვის ხეობაში, ჯავაში, კოშკაში, ედისაში.¹¹⁹ ასეთი სკოლები როგორც ა. მღებრიშვილი განმარტავს: “ძირითადად მთის მოსახლეობაში ქრისტიანული რელიგიის დანერგვა-განმტკიცებას ისახავდნენ მიზნად”.¹²⁰ საქართველოში ჩამოსახლებული ოსები, თანდათან შემოდრიოდნენ ქართულ კულტურულ სივრცეში, ეზიარებოდნენ ქრისტიანულ წეს-ჩვეულებებს, მათი ქრისტიანიზაციის თვალსაზრით დიდ როლს ასრულებდა ქართული ენა, სწორედ ქართული ენიდან შედიოდა და მკვიდრდებოდა ოს ხალხში ქრისტიანული ტერმინები. ამის ნათელ წარმოდგენას ქმნის ოსურ ენაში შესული ქრისტიანულ სარწმუნოებასთან დაკავშირებული ლექსიკა: ძუარ - ჯვარი, კუირი - კვირა, ტარანჯელოს - მთავარანგელოზი, მორხო - მარხვა, ბარისჩი, ბარაესკაე - პარასკევი, მიკალგაბირთაე - მიქელ-გაბრიელი, ჩირისტი - ქრისტე, მაირამ - მარიამი.¹²¹ ოსურში ქართულიდან არის შესული ასევე სიტყვები: ალარდი - ალავერდი, დეკანოზ - დეკანოზი, სანიბა - სამება, ჯეორგუბა - გიორგობა.¹²²

ქრისტიანული ტერმინოლოგიის გარდა, ქართულიდან ოსურ ენაში ბევრი ისეთი ლექსიკური ერთეული დამკვიდრდა, რომელიც დაკავშირებულია სამეურნეო ყოფასთან, მატერიალურ კულტურასთან. ასეთი სიტყვებია: კიტრი - ჯიტრი, ბოლოკი - ბულკ, ნიორი - ნური, ბალი - ბალ, ფოცხი - პოცხი, ტიკი - დიჩი, კაბა - კაბა, წინდა - ცინდა, დროშა - ტირისა, კირი - ჩირ, ხერხი - ხირხ.¹²³ გ. აბაევის (ამ მოსაზრებას იზიარებს გ. თოგოშვილიც) შეხედულებით, თავის მხრივ, მრავალსაუკუნოვანი ურთიერთობის შედეგად ოსური ენიდანაც დამკვიდრდა ქართულ ენაში რიგი ლექსიკური ერთეულები: მაგ. შავი - საუ; ბევრი - (დიგ.) ბევრაე, ქუდუ - ხუდ, ლუდი - აელუტონ, დოდი - დუგ,

¹¹⁹ გაზ. დროება, № 128, 1876.

¹²⁰ ა. მღებრიშვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 393; საქართველოში ჩამოსახლებულ ოსებში სწავლა-განათლების კერებზე ვრცლად იხ. ტ. სარიშვილი, სკოლა და სახალხო განათლება რევოლუციამდელ ოსეთში, თბილისი-სტალინირი, 1958, გვ. 115; ა. მღებრიშვილი, ცხინვალის ლიტერატურული და კულტურული ცხოვრების ისტორია, გვ. 391.

¹²¹ გ. თოგოშვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 230;

¹²² იქვე, გვ. 165.

¹²³ გ. თოგოშვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 230; В. Абаев, Осетинский язык и фольклор, т. I, М., 1949, стр. 87.

ორმო - უაერმ, ხიდი - ხიდ, ქადაგი - ქადაგ, ოს მკვლევართა მიხედვით ოსური სიტყვის ძირი “კად“ -ი გამოიყენება ქართულ სიტყვაში “სასი-ქად-ულო“.¹²⁴

მიუხედავად იმისა, რომ ქრისტიანული სარწმუნოება ჩრდილოეთ კავკასიაში დამკვიდრებულ ალანებში ჯერ კიდევ X საუკუნიდან მკვიდრდება, რაზეც ზემოთ უკვე მივუთითებდით, ოსებში წარმართულ წეს-ჩვეულებებს საკმაოდ გვიანობამდე ჰქონდა გადგმული ფესვები. წარმართული წესები და რიტუალები ოსებში ქრისტიანობამ ჩაანაცვლა, თუმცა წინარექრისტიანული ელემენტები მაინც მძლავრად შემორჩა. სასულიერო კომისიის დაუღალავი მუშაობის მიუხედავად, ოსებში ქრისტიანული სარწმუნოების გავრცელება დიდ გამოწვევად რჩებოდა.* XIX საუკუნის 20-იან წლებში რუსეთის საიმპერატორო კარი ცდილობდა ოსები ქრისტიანულ რელიგიაზე გარკვეული გასამრჯელოს ფასად მოექცია. გერმანელი მოგზაური ედუარდ აიხ-

¹²⁴ В. Абаев, *Осетинский язык и фольклор*, т. I, стр. 86-87; გ. თოგომ-ვილი, საქართველო-ოსეთის ურთიერთობა უძველესი დროიდან XIV ს. დამლევამდე, გვ. 231.

* აღსანიშნავია, რომ ოსებში გავრცელებული იყო ვაჩილას (თხის) კულტი, რომელიც ელია წინასწარმეტყველს უკავშირდება. გ. სოსიამ-ვილი, ძიებანი, თბ., 2007, გვ. 6-7. გაზ. დროების კორესპონდენტი, გ. ლიახველი (ჩოჩიშვილი) აღნიშნავდა, რომ ოსები პატივს სცემდნენ ოთხ წმინდანს: ილიას (ვაჩილას), თევდორე თორელს (ფალვარა), ნიკოლოზს (თუთირე) და გიორგის (ვასჯირჯის). ოსები ვაჩილას უკლავდნენ თხას, თუთირეს ხარს, ფალვარას ღორს და ვასჯირჯის ცხვარს. დროება, № 258, 1883, გვ. 3. გერმანელი მოგზაურის აუგუსტ ჰაქსტაუზენის გადმოცემით, ოსებში კატა, ძალი და ვირი ჯადოსნურ ცხოველებად ითვლებოდა. გ. გელაშვილი, ჰაქსტაუზენი ოსების შესახებ, ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები, № 1(5), თბ., 2009, გვ. 369. ოსებს სხვა წარმართული კერპებიც ჰქონდათ, როგორც იყო: ქურდებისა და მძარცველების ღვთაება საუბარაგი, აღნიშნული კერპი ალაგირის მთებში ს. ბიზში მდებარეობდა, ოსთა ერთ-ერთი სალოცავი იყო ასევე მკვლელთა მფარველი ღვთაება ფარნიჯი ძუარი. ვ. ითონიშვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 218. ოსებში, როგორც გერმანელი მოგზაური იაკობ რაინეგის მიუთითებს, გავრცელებული იყო ანიმიზმი, კეთილი და ბოროტი სულების თაყვანისცემაც. იაკობ რაინეგის, მოგზაურობა საქართველოში, გერმანულიდან თარგმნა, შესავალი და საძიებლები დაურთო გ. გელაშვილმა, თბ., 2002, გვ. 211. ოსთა ერთი ნაწილი ისლამსაც აღიარებდა. დროების კორესპონდენტი გ. ლიახველი, ოს მოსახლებაში მაჰმადიანობის გავრცელებას ყაზარდოელებს მიაწერს. დროება №8, 1884; მ. გაჩეჩილაძე, სამაჩაბლოს ოსთა ყოფაცხოვრება, ზნე-ჩვეულება, კულტურა, თბ., 1996, გვ. 51.

ვალდი აღნიშნავს, რომ სახელმწიფო ხაზინას ყოველწლიურად ოსების გასაქრისტიანებლად 1500 მანეთი ეხარჯებოდა. ოსები ქრისტიანობის მიღების სანაცვლოდ იღებდნენ ფულს და ტილოს პერანგს.¹²⁵

სოციალ-დემოკრატიულ (ბოლშევიკურ) პარტიაში იქმნებოდა მითი, თუ როგორ იჩაგრებოდნენ საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში მცხოვრები ეთნიკური უმცირესობანი. ამის გამოვლინებაა ბოლშევიკთა ერთ-ერთი ლიდერის ი. სტალინის მიერ 1921 წლის 10 თებერვალს გაზეთ “პრავდაში” გამოქვეყნებული სტატია: “პარტიის მორიგ ამოცანებზე ნაციონალურ საკითხში. თეზისები რკპ(ბ) X ყრილობისათვის, დამტკიცებული პარტიის ცენტრალური კომიტეტის მიერ“. საბჭოთა ხელისუფლების მომავალი ბელადი წერდა: “კერძო საკუთრებაზე და კლასობრივ უთანასწორობაზე დაფუძნებულ ახალ ნაციონალურ სახელმწიფოებს არ შეუძლიათ არსებობა: ა) თუ თავიანთ ნაციონალურ უმცირესობებს არ დაჩაგრავენ (პოლონეთი, რომელიც ჩაგრავს ბელორუსებს, ებრაელებს, ლიტველებს, უკრაინელებს; საქართველო რომელიც ჩაგრავს ოსებს,** აფხაზებს, სომხებს;

¹²⁵ ელუარდ აიხვალდი საქართველოს შესახებ, გერმანულიდან თარგმნა, შესავალი და საძიებლები დაურთო გ. გელაშვილმა, თბ., 2005, გვ. 34.

** ქართველი და ოსი ხალხის მრავალსაუკუნოვან ურთიერთობაში განსაკუთრებით მძიმე იყო 1918 წელი. სოციალ-დემოკრატიული (ბოლშევიკური) პარტიის მიერ წაქეზებული ოსთა კოლაბორაციონისტული ჯგუფის მოძრაობა ჯერ კიდევ 1917 წლის დეკემბერში დაიწყო. 1917 წლის 15-17 დეკემბერს, “სამხრეთ ოსეთის“ დელეგატთა მეორე ყრილობამ, რომელიც ცხინვალში გაიმართა, “სამხრეთ ოსეთის“ ეროვნული საბჭო აირჩია. ლ. თოიძე, როგორ შეიქმნა “სამხრეთ ოსეთის“ ავტონომიური ოლქი, თბ., 1991, გვ. 15. საქართველოს ეროვნული საბჭო მჭიდროდ თანამშრომლობდა “სახრეთ ოსეთის“ ეროვნულ საბჭოსთან, თუმცა ოსი სეპარატისტები დაპირისპირების პროვოცირებას ახდენდნენ. როგორც ლ. თოიძე წერს: აქ ერთმანეთში იყო გადახლართული სოციალური, ეროვნული და სეპარატისტული მოტივები“. იქვე, გვ. 23. 1918 წლის 19 მარტს, ცხინვალში ოსმა ბანდებმა შემზარავი ტრაგედია დაატრიალეს. დახოცეს მოლაპარაკებაზე მისული ქართული დელეგაციის წარმომადგენლები, ასევე ადგილობრივი მშვიდობიანი მოსახლეობა. იქვე, გვ. 25-26. 1918 წლის მარტის ოსი კოლაბორაციონისტების გამოვლა ქართულმა სახალხო გვარდიამ ჩაახშო. იქვე, გვ. 28. ბოლშევიკების მიერ დაგეგმილი ოსთა აჯანყება შემდეგ წლებშიც გაგრძელდა. საინტერესოა თბილისელი ოსების პოზიცია ქართულ-ოსურ დაპირისპირებასთან დაკავშირებით. 1919 წლის 26 თებერვალს თბილისელ ოსთა მუშათა კრებაზე გამოსულმა მომხსენებელმა ვ. გაგლოევმა აღნიშნა: ერთადერთი სწორი გზა ოსეთის დე-

იუგოსლავია, რომელიც ჩაგრავს ხორვატებს, ბოსნიელებს და სხვ.)¹²⁶ თუ როგორ იჩაგრებოდნენ ეთნიკური უმცირესობანი დემოკრატიულ საქართველოში, ეს შეგვიძლია ნათლად დავინახოთ დემოკრატიული რესპუბლიკის ხელისუფლების მიერ შემუშავებული საკანონმდებლო რეგულაციებით. 1918 წლის 1 ოქტომბრის კანონის “საქართველოს სახელმწიფო ენის” მიხედვით, ქართულ ენას ჰქონდა სახელმწიფო ენის სტატუსი. საქართველოს ეროვნულ საბჭოში ყოველგვარი საქმის წარმოება და კამათი უნდა გამართულიყო ქართულ ენაზე. ეთნიკურ უმცირესობათა ენობრივი უფლებები ცალკე კანონით რეგულირდებოდა. 1918 წლის 15 ოქტომბერს მიღებულ იქნა კანონი “წესი ენის ხმარებისა”, რომლითაც დამატება შევიდა პარლამენტის რეგლამენტში და განისაზღვრა ეთნიკურ უმცირესობათა ენების გამოყენების პირობები.¹²⁷ პარლამენტის წევრებს სიტყვა უნდა წარმოეთქვათ ქართულ ენაზე და მათი სიტყვა არ ითარგმნებოდა. პარლამენტის წევრ ეროვნულ უმცირესობათა წარმომადგენლებს, რომლებმაც ქართული ენა არ იცოდნენ შეეძლოთ სიტყვის წარმოთქმა თავიანთ დედა ენაზე, რომელიც პარლამენტის ერ-

მოკრატიის წინაშე არის თავისუფალი საქართველო, რომლის შემადგენელი ნაწილიც არის ოსეთი“. იქვე, გვ. 30. ამის მიუხედავად ოსი კოლაბორაციონისტების გამოსვლები მაინც არ წყდებოდა, მათ უკან ბოლშევიკური რუსეთი იდგა. სწორედ კრემლის წაქეზებით 1920 წლის 8 მაისს როქის რაიონში ოსებმა საბჭოთა ხელისუფლება გამოაცხადეს. ოსი კოლაბორაციონისტების ანტისახელმწიფოებრივ გამოსვლებს საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მხრიდან მკაცრი რეაგირება მოჰყვა. ოსთა აჯანყება“ ჩახშობილ იქნა. ვრცლად იხ., ა. მენთეშაშვილი, ოსური სეპარატიზმი 1918-1920 წლებში, კრებ. ოსთა საკითხი“, თბ., 1996, გვ. 285. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ოკუპაციის და იძულებით გასაბჭოების შემდეგ ოს სეპარატისტებს ბოლშევიკურმა ხელისუფლებამ ბოლომდე დაუფასა დამოუკიდებელი საქართველოს წინააღმდეგ წარმოებული ბრძოლა და 1922 წლის 20 აპრილს სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი შეიქმნა. ახლად შექმნილ ოლქს ცხინვალთან ერთად 40 ქართული სოფელი გადაეცა. ლ. თოიძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 90. ადგილობრივი ქართული მოსახლეობა სამხრეთ ოსეთის ავტონომიურ ოლქში შესვლას აპროტესტებდა, მაგრამ ხელისუფლებამ მოსახლეობის მოთხოვნა ყურად არ იღო. G. Sosiashvili, *The Oppression of the Georgian Population in Tskhinvali Region During the First Years of Soviet Occupation, PRO GEORGIA, JOURNAL OF KARTVELOLOGICAL STUDIES, #27, WARSAW, 2017, p. 253.*

¹²⁶ ი. ბ. სტალინი, თხზულებანი, ტ. 5, გვ. 19.

¹²⁷ ჯ. ხეცტურიანი, საქართველოს სახელმწიფო ენა, ყურნ. მართლმსაჯულება და კანონი, № 1, (28), გვ. 17.

თმა წევრმა მაინც იცოდა. წარმოსათქმელი სიტყვა უნდა გათარგმნილიყო ქართულად, თუ ამას 15 დეპუტატი მაინც მოითხოვდა.¹²⁸ კიდევ უფრო დიდ უფლებებს აძლევდა ეთნიკურ ემცირესობებს 1919 წლის 14 იანვარს მიღებული კანონი “ადგილობრივ თვითმართველობათა ორგანოებში ენის ხმარებისა“. ამ კანონის შესაბამისად თვითმართველობის ფარგლებში, თუ ეთნიკური უმცირესობა მაცხოვრებელთა ნახევარზე მეტი იყო, მათთვის საქმის წარმოება და მსჯელობა უნდა წარმართულიყო როგორც სახელმწიფო, ისე მათ მშობლიურ ენაზე.¹²⁹ საქართველოში მცხოვრები ეთნიკური უმცირესობათა უფლებებს განსაკუთრებული ადგილი დაეთმო 1921 წელს მიღებულ კონსტიტუციაში. დემოკრატიული რესპუბლიკის ამ უმაღლეს დოკუმენტში მე-14 თავი სწორედ ამ საკითხს ეხება. კონსტიტუციაში ვკითხულობთ:

მ უ ხ ლ ი 129

არ შეიძლება შეიზღუდოს საქართველოს რესპუბლიკის რომელიმე ეროვნული უმცირესობის თავისუფალი სოციალურ-ეკონომიური და კულტურული განვითარება, განსაკუთრებით მისი დედა-ენით სწავლა-აღზრდა და ეროვნულ-კულტურულ საქმეთა შინაური მართვა-გამგეობა. ყველას აქვს უფლება სწეროს, ჰბეჭდოს და ილაპარაკოს დედაენაზე.

მ უ ხ ლ ი 130

ეროვნულ უმცირესობისაგან შემდგარი ადგილობრივ თვითმართველობის ერთეულებს (თემი, ერობა, ქალაქი) უფლება აქვთ შეერთდნენ და დააარსონ ეროვნული კავშირი თავის კულტურულ-განმანათლებელი საქმეების უკეთ მოსაწყობად და გასაძლიერებლად კონსტიტუციისა და კანონის ფარგლებში. ეროვნულ უმცირესობას, რომელსაც ასეთი თვითმართველობის ორგანოები არ მოეპოვება, შეუძლია ამის გარეშეც შეადგინოს ეროვნული კავშირი ამ მუხლში აღნიშნული უფლებითა და კომპეტენციით. ეროვნულ კავშირში შესვლა ხდება სალაპარაკო ენის მიხედვით. ეროვნულ უმცირესობათა კულტურულ-განმანათლებელ საჭიროებათა დასაკმაყოფილებლად სახელმწიფო და თვითმართველობა-

¹²⁸ ნ. პოპიაშვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 114.

¹²⁹ იქვე, გვ. 114; საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული, 1990, გვ. 26.

თა ბიუჯეტიდან გადაიდება ფინანსური საშუალებები პროპორციულად მცხოვრებთა რაოდენობისა.

მ უ ხ ლ ი 131

არ შეიძლება შეიზღუდოს ვისიმე პოლიტიკური და მოქალაქეობრივი უფლება ეროვნულ კავშირში მონაწილეობისათვის.

მ უ ხ ლ ი 132

ყოველ ეროვნულ კავშირს შეუძლია აღძრას და დაიცვას სასამართლოს წინაშე ის საქმე, რომელიც ეხება კონსტიტუციითა და კანონით მინიჭებულ ეროვნულ უმცირესობის უფლების დარღვევას.

მ უ ხ ლ ი 133

საქართველოს რესპუბლიკის ყოველ მოქალაქეს თანასწორი უფლება აქვს მიიღოს სახელმწიფო, სამოქალაქო, სამხედრო და საქალაქო თუ საერო სამსახური.

მ უ ხ ლ ი 134

ეროვნულად ნარევი ადგილობრივი მმართველობა ვალდებულია სწავლა-განათლებისათვის გადადებული თანხით დააარსოსო საკმაო რიცხვი სკოლების და კულტურულ-განმანათლებელ დაწესებულებების მოქალაქეთა ეროვნულ შემადგენლობის პროპორციის მიხედვით.

მ უ ხ ლ ი 135

ეროვნული უმცირესობის სკოლაში სწავლა იწარმოებს ბავშვის სალაპარაკო ენაზე.

მ უ ხ ლ ი 136

ადგილობრივი მმართველობის ფარგლებში, სადაც ერთი რომელიმე ეროვნული უმცირესობა აღემატება ყველა მოქალაქეთა 20%-ს, ამ ეროვნული უმცირესობის მოთხოვნით მსჯელობა და საქმის წარმოება სახელმწიფო და საზოგადოებრივ დაწესებულებაში შემოღებულ უნდა იქნეს სახელმწიფო ენასთან ერთად მის დედა-ენაზედაც.

მ უ ხ ლ ი 137

არაქართველ დეპუტატს, რომელმაც სახელმწიფო ენა საკმაოდ არ იცის, შეუძლია პარლამენტში სიტყვა წარმოსთქვას დედა-ენით, რომლის სწორ თარგმანს წინასწარ წარუდგენს პრეზიდენტს.¹³⁰

¹³⁰ საქართველოს კონსტიტუცია, მიღებული საქართველოს დამფუძნებელი კრების მიერ 1921 წლის თებერვლის 21, ბათომი, 1921, გვ. 36-

საქართველოს პირველი კონსტიტუციიდან ნათლად ჩანს, რომ დემოკრატიული რესპუბლიკის უმაღლესი ხელისუფლების სახელმწიფოებრივი ხედვა ორიენტირებული იყო ქვეყნის ტერიტორიაზე მცხოვრები სხვადასხვა ეთნიკური უმცირესობების ენობრივ და კულტურულ უფლებებზე, რაც სახელმწიფოებრივი მოწყობის მთავარ დოკუმენტში მკაფიოდ აისახა. 1989 წლის 15 აგვისტოს საქართველოს კომპარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა, ასევე საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმმა და სსრ მინისტრთა საბჭომ მიიღო დადგენილება ქართული ენის სახელმწიფო პროგრამის შესახებ. აღნიშნული პროგრამის მე-6 პუნქტში აღნიშნული იყო: “რესპუბლიკაში მცხოვრები ქართული ენის არმცოდნე მოქალაქეთათვის ქართული ენის დასაუფლებლად ხელშემწყობი პირობების შექმნა (ფინანსური და სასწავლო-მეთოდური უზრუნველყოფა) ყველა დაწესებულებასა და საწარმოში“. ამავე პროგრამის მე-13 პუნქტი არაქართულ სკოლებში ქართული ენის სავალდებულო საგნად სწავლებას ეხებოდა: “კონკრეტულ წინადადებათა შემუშავება რესპუბლიკის არაქართულ სკოლებში ქართული ენის სავალდებულო სწავლების შემოღების შესახებ“.¹³¹

37. ბოლშევიკური ხელისუფლების მიერ მიღებულ კონსტიტუციაში (1922 წ.) ეროვნულ უმცირესობათა ენების შესახებ ასეთი სახის შენიშვნა იყო: თავი II. მუხლი 6. შენიშვნა: ეროვნულ უმცირესობათ ენიჭებათ თავისუფალი განვითარებისა და სამშობლო ენის ხმარების უფლება როგორც საკუთარ ეროვნულ-კულტურულ, ისე საერთო სახელმწიფო დაწესებულებებში. საქართველოს მომდევნო (1927, 1937 წ.წ) კონსტიტუციებში ეთნიკურ უმცირესობათა ენობრივ უფლებებზე იგივე ჩანაწერებია, მცირეოდენი რედაქციული ცვლილებებით, მაგ. 1937 წლის საქართველოს სსრ კონსტიტუციაში ასეთი ჩანაწერი გვხვდება: საქართველოს სსრ-ის ტერიტორიაზე მოსახლე ნაციონალურ უმცირესობათათვის უზრუნველყოფილია უფლება თავისუფალი განვითარებისა და დედაენის ხმარებისა როგორც თავის კულტურულ, ისე სახელმწიფო დაწესებულებებში. ამავე კონსტიტუციის 157 მუხლის თანახმად: კანონები და აგრეთვე საქართველოს სსრ უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმის ბრძანებულებანი და განმარტებანი, საქართველოს სსრ სახალხო კომისართა საბჭოს დადგენილებანი და განკარგულებანი ქვეყნდება ქართულ ენაზე, ხოლო ავტონომიური რესპუბლიკებისა და ავტონომიური ოლქისათვის ქართულ ენაზე და ავტონომიური რესპუბლიკის, ან ოლქის ენაზე.

¹³¹ გაზეთი კომუნისტი, № 196, 1989; რევიონული კონფლიქტები საქართველოში - სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი, აფხაზეთის ასსრ [1989-2001] პოლიტიკურ-სამართლებრივი აქტების კრებული,

ქართული ენის განვითარების პროგრამის გამოქვეყნების შემდეგ საქართველოს კომპარტიის სამხრეთ ოსეთის საოლქო კომიტეტმა და სახალხო დეპუტატთა საოლქო საბჭოს აღმასკომმა 1989 წლის 4 სექტემბერს მიიღო დადგენილება ოსური ენის განვითარების სახელმწიფო პროგრამის თაობაზე. აღნიშნულ დადგენილებაში ვკითხულობთ:

- “1. დამტკიცდეს შემუშავებული და ფართო საზოგადოებრიობის მიერ მოწონებული ოსური ენის სახელმწიფო პროგრამა.
2. დაევალოს ოლქის პარტიულ, საბჭოთა, სამეურნეო, ადმინისტრაციულ, სამეცნიერო და საზოგადებრივ ორგანიზაციებს უზრუნველყონ ოსური ენის განვითარების პროგრამით გათვალისწინებული ღონისძიებების უთუო და დროული შესრულება.
3. აღნიშნული პროგრამის განხორციელებასთან დაკავშირებულმა ყველა ორგანიზაციამ ორი თვის ვადაში შეიმუშაოს და სახალხო დაპუტატთა საოლქო საბჭოს წარმოუდგინოს კონკრეტული წინადადებები მათი რეალიზაციის ვადების მითითებით.
4. საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის, საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმისა და მინისტრთა საბჭოს წინაშე დაისვას საკითხები:

ქართული ენის სახელმწიფო პროგრამის პირველ პუნქტში შეტანილი იქნას სათანადო ცვლილებები სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის თაობაზე საქართველოს სსრ კანონისა და ოსური ენის განვითარების პროგრამის შესაბამისად;

აღნიშნული პროგრამის მესამე განყოფილების მე-9 და მე-14 პუნქტები არ განხორციელდეს აბიტურიენტებზე სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქიდან.

(...)

სამხრეთ ოსეთის საოლქო კომიტეტის მდივანი ა. ჩეხოვი.

სამხრეთ ოსეთის საოლქო საბჭოს აღმასკომის თავმჯდომარე ა. კაჩმაზოვი“. ¹³²

კრებულის შემდგენელი და მთავარი რედაქტორი თამაზ დიასამიძე, თბ., 2002, გვ. 7-8.

¹³² გაზეთი „საბჭოთა ოსეთი“, №188, 1989 წლის 28 სექტემბერი; რეგიონული კონფლიქტები საქართველოში - სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი, აფხაზეთის ასსრ [1989-2001] პოლიტიკურ-სამართლებრივი აქტების კრებული, კრებულის შემდგენელი და მთავარი რედაქტორი თამაზ დიასამიძე, თბ., 2002, გვ. 9.

ოსური ენის განვითარების პროგრამაში გაცხადებული იყო ის მიზნები, რომელიც კრემლის მიერ ინსპირირებულ ოს სეპარატისტებს ამოძრავებდათ. ენობრივი უფლებების გაფართოებით შენდებული იყო სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის სტატუსის შეცვლის სურვილი. ოლქში, დადგენილების თანახმად დაჩქარებული ტემპით უნდა მომხდარიყო ტელეცენტრის დაპროექტება და მშენებლობის დაწყება. შეუიარაღებელი თვალითაც ჩანს, რა იმალეობდა აღნიშნულ დოკუმენტში. პროგრამაში აღნიშნულია:

“I. ოსური ენის კონსტიტუციური სტატუსი

1. სამხრეთ ოსეთის ავტონომიურ ოლქში სახელმწიფო ენებია ოსური, ქართული და რუსული, როგორც ეროვნებათშორისი ურთიერთობის ენა საბჭოთა კავშირში.* ოლქის პარტიულ, საბჭოთა, ადმინისტრაციულ, სამეცნიერო-სასწავლო, სამეურნეო დაწესებულებებსა და საწარმოებში, საზოგადოებრივ ორგანიზაციებში გააქტიურდეს ოსური ენის ფუნქციონირება.
2. საოლქო საბჭოს აღმასკომთან ჩამოყალიბდეს ოსური ენის მუდმივმოქმედი საკოორდინაციო საბჭო...
3. ოლქის ფარგლების გარეთ მცხოვრებ ოსურენოვან მოსახლეობას დახმარება გაეწიოს სასკოლო სწავლების ორგანიზაციაში ოსურ ენაზე, ხოლო იქ, სადაც ამის საშუალება არ არის, გათვლისწინებულ იქნეს სკოლებში ოსური ენისა და ლიტერატურის, როგორც საგნის, შესწავლა. ამასთან დაკავშირებით შესაბამისი რაიონების სახალხო განათლების განყოფილებებში, აგრეთვე საქართველოს სსრ სახალხო განათლების სამინისტროში საჭიროდ ჩაითვალოს ოსური ენისა და ლიტერატურის ინსპექტორების შტატების შემოღება.

* საბჭოთა სინამდვილეში ეთნიკურ უმცირესობებთან მიმართებაში ცენტრალური ხელისუფლების მიერ მულტილინგვალური დამოკიდებულება ჩამოყალიბდა, რაც გულისხმობდა სამი ენის სწავლებას. 1. მშობლიური ენა (აფხაზური, ოსური), 2. რესპუბლიკის სახელმწიფო ენა - ქართული, 3. არაოფიციალური, მაგრამ ფაქტობრივად სახელმწიფო ენის ფუნქციების მქონე და ეროვნებათშორისი ურთიერთობის ინსტრუმენტად ქცეული რუსული. ამ სამი ენიდან ქართული ენის შემცირების ხარჯზე ყალიბდებოდა ბილინგვალიზმი. კ. გაბუნია, უმცირესობათა განათლების ასპექტები პოსტსაბჭოურ საქართველოში, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართულ-ოსურ ურთიერთობათა სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრი, III საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალები, თბ., 2017, გვ. 49.

6. ოლქის ქალაქისა და რაიონების სახალხო დეპუტატთა ადმინისტრაციებთან შეიქმნას ოსური სალიტერატურო ენის კონსულტაციისა და ფუნქციონირებისა და დაცვის ზედამხედველობის კომისია.

III. ოსური ენის სწავლება სკოლამდელ დაწესებულებებში, საშუალო სკოლებსა და პედაგოგიურ ინსტიტუტში

1. სკოლამდელ დაწესებულებებში ოსი ბავშვებისათვის ოსურ ენაზე გადავიდეს სასწავლო-აღმზრდელობითი პროცესი.

7. ქალაქისა და რაიონული ცენტრების სკოლების დაწყებით კლასებში უზრუნველყოფილ იქნეს ოსური ეროვნების ბავშვების ეტაპობრივი გადაყვანა ოსურენოვან სწავლებაზე. ამ საკითხზე ჩატარდეს საერთო სახალხო რეფერენდუმი.

10. შემოღებულ იქნეს ოსური ენის სწავლება ქართულ სკოლებში და ქართული ენისა და ოსურ სკოლებში მეხუთე კლასიდან.

11. შემოღებულ იქნეს ოსური ენის სწავლება სამხრეთ ოსეთის სახელმწიფო პედინსტიტუტის ყველა განყოფილებაზე, ოლქის საშუალო და პროფესიულ-ტექნიკურ სასწავლებლებში.

12. სამხრეთ ოსეთის სახელმწიფო პედინსტიტუტში მისაღები გამოცდების დროს შემოღებული იქნეს გასაუბრება ყველა ოს აბიტურიენტებთან.

13. გათვალისწინებული იქნეს გარკვეული შეღავათები ოლქის გარეთ მდებარე ოსური სოფლებიდან სამხრეთ ოსეთის სახელმწიფო პედაგოგიურ ინსტიტუტში შემსვლელ აბიტურიენტთათვის.

18. მოხდეს შეთანხმება ჩრდილოეთ ოსეთის ავტონომიური საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის ხელმძღვანელობასთან, რომ იქ არსებულ უმაღლეს და საშუალო-სპეციალურ სასწავლებელში ყოველწლიურად გამოიყოს ადგილების გარკვეული რაოდენობა ოსი აბიტურიენტებისათვის როგორც სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის, ისე საქართველოს სსრ სხვა რაიონებიდან.

IV. რადიო და ტელევიზია

1. კონტროლი დაწესდეს სამხრეთ ოსეთში ტელეგადაცემების მომზადებისა და ორგანიზაციის პროცესებზე.

ა) დაჩქარდეს ოლქში ტელეცენტრის დაპროექტება და მშენებლობის დაწყება;

3. ტელევიზიისა და რადიომაუწყებლობის რესპუბლიკური კომიტეტის წინაშე დაისვას საკითხები:

ა) ოლქში ოსურ ენაზე რადიოგადაცემების გაზრდის შესახებ;
(...)

4. გამოინახოს ტექნიკური შესაძლებლობანი რადიოსა და ტელეგადაცემების მისაღებად ჩრდილოეთ ოსეთის ავტონომიური საბჭოთა სოციალური რესპუბლიკიდან.

(...)“¹³³

ოსური ენის პროგრამის დამტკიცების შემდეგ სამხრეთ ოსეთის სახალხო დეპუტატთა საბჭომ 1989 წლის 26 სექტემბერს მიიღო გადაწყვეტილება, რომლის მე-2 პუნქტში აღნიშნული იყო: “საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის წინაშე დაისვას საკითხი საქართველოს სსრ კონსტიტუციის (ძირითადი კანონი) პროექტში ინფორმაციაში აღნიშნული ცვლილებებისა და დამატებების შეტანის შესახებ. 2. საქართველოს სსრ მოქმედი კონსტიტუციის 75-ე მუხლს დაემატოს პუნქტი: “სამხრეთ ოსეთის ავტონომიურ ოლქში სახელმწიფო ენაა ოსური ენა.“¹³⁴

ენობრივი პოლიტიკის გააქტიურების ბუნებრივი გაგრძელება იყო სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის მეოცე მოწვევის სახალხო დეპუტატთა საბჭოს XII საგანგებო სესიის გადაწყვეტილება სამხრეთ ოსეთის სტატუსის ამალღების შესახებ, რომლის თანახმადაც სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი სამხრეთ ოსეთის ავტონომიურ საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკად გარდაიქმნა. ეს გადაწყვეტილება 1989 წლის 10 ნოემბერს იქნა მიღებული და მასზე ხელს აწერს სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის სახალხო დეპუტატთა საბჭოს აღმასკომის თავმჯდომარის პირველი მოადგილე მ. სანაკოვეი.¹³⁵ ავტონომიური ოლქის ავტონომიურ რეს-

¹³³ გაზეთი „საბჭოთა ოსეთი“, №170, 1989 წლის 5 სექტემბერი; რეგიონული კონფლიქტები საქართველოში-სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი, აფხაზეთის ასსრ [1989-2001] პოლიტიკურ-სამართლებრივი აქტების კრებული, კრებულის შემდგენელი და მთავარი რედაქტორი თამაზ დიასამიძე, თბ., 2002, გვ. 9.

¹³⁴ გაზეთი, „საბჭოთა ოსეთი“, №188, 1989 წლის 28 სექტემბერი; რეგიონული კონფლიქტები საქართველოში-სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი, აფხაზეთის ასსრ [1989-2001] პოლიტიკურ-სამართლებრივი აქტების კრებული, გვ. 10.

¹³⁵ რეგიონული კონფლიქტები საქართველოში-სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი, აფხაზეთის ასსრ [1989-2001] პოლიტიკურ-სამარ-

პუბლიკად გარდაქმნას სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის მეოცე მოწვევის სახალხო დეპუტატთა საბჭოს XII საგანგებო სესიის კიდევ ერთი გადაწყვეტილება მოჰყვა: “ოსური ენის განვითარების სახელმწიფო პროგრამის შესახებ ოსეთის მეოცე მოწვევის სახალხო დეპუტატთა საოლქო საბჭოს 1989 წლის 26 სექტემბრის XI სესიის გადაწყვეტილების პირველი პუნქტის შეცვლის შესახებ,” რომლის თანახმადაც სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის ტერიტორიაზე სახელმწიფო ენად ოსური ენა გამოცხადდა: “ოლქში ქართული და რუსული ენების თავისუფალი და თანასწორუფლებიანი ფუნქციონირება განხორციელდება სსრ კავშირის ენობრივი პოლიტიკის თანახმად. სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქში საქმის წარმოების ენის საკითხი ჩაითვალოს სახალხო დეპუტატთა საოლქო საბჭოს კომპეტენციად რეგიონის სპეციფიკის, მისი ეთნიკური და კულტურული პირობების გათვალისწინებით. ოფიციალური მიმოწერა საოლქო, რესპუბლიკურ და საკავშირო ორგანიზაციებს, საწარმოებსა და დაწესებულებებს შორის ხორციელდება საერთო-სახელმწიფო ენაზე.”¹³⁶ ეს იყო სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის სახალხო დეპუტატთა საბჭოს მიერ ერთგვარი ნიადაგის შემზადება 1989 წლის სახალხო დეპუტატთა საბჭოს XII საგანგებო სესიის გადაწყვეტილებისა, სამხრეთ ოსეთის სტატუსის ამოღების შესახებ, რომლის თანახმადაც სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი ავტონომიურ რესპუბლიკად გარდაიქმნა.¹³⁷ საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმმა 1989 წლის 16 ნოემბერს მიიღო დადგენილება და სამხრეთ ოსეთის მეოცე მოწვევის სახალხო დეპუტატთა საბჭოს სესიაზე მიღებული გადაწყვეტილებები, რომლებიც ეხებოდა ოსური ენის ავტონომიური ოლქის სახელმწიფო ენად გამოცხადებას და სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის სტატუსის შეცვლას (აქვე იყო საკითხი საოლქო საბჭოს აღმასკომის თავმჯდომარის შესახებ) გააუქმა, როგორც კანონთან შეუსაბამო.¹³⁸ თუმცა, სეპარატისტების ბრძოლა

თლებრივი აქტების კრებული, კრებულის შემდგენელი და მთავარი რედაქტორი თამაზ დიასამიძე, თბ., 2002, გვ. 12.

¹³⁶ რეგიონული კონფლიქტები საქართველოში - სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი, აფხაზეთის ასსრ [1989-2001] პოლიტიკურ-სამართლებრივი აქტების კრებული, კრებულის შემდგენელი და მთავარი რედაქტორი თამაზ დიასამიძე, თბ., 2002, გვ. 12.

¹³⁷ იქვე, გვ. 12.

¹³⁸ იქვე, გვ. 13.

“დამოუკიდებლობისათვის“ ამით არ დასრულებულა. სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის სახალხო დეპუტატთა საოლქო საბჭოს მეთოთხმეტე სესიის მეოცე მოწვევის 1990 წლის 20 სექტემბრის გადაწყვეტილებით სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი სამხრეთ ოსეთის საბჭოთა დემოკრატიულ რესპუბლიკად გამოცხადდა.¹³⁹ საქართველოს სსრ უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმმა იმავე წლის 21 სექტემბერს მიიღო დადგენილება და სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის სახალხო დეპუტატთა საოლქო საბჭოს 1990 წლის 20 სექტემბრის გადაწყვეტილება ბათილად და იურიდიული ძალის არმქონედ ცნო. დადგენილებას ხელს აწერს საქართველოს სსრ უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარე გ. გუმბარიძე.¹⁴⁰ ამის საპირისპიროდ ოსმა სეპარატისტებმა 16 ოქტომბერს კვლავ ჩაატარეს სახალხო დეპუტატთა საბჭოს სხდომა და კიდევ ერთხელ დაადასტურეს საქართველოს სსრ უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმის დადგენილებით გაუქმებული სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის სახალხო დეპუტატთა საბჭოს მე-15 სესიის მე-13 და მე-14 გადაწყვეტილებები და მიიჩნიეს კანონიერად.¹⁴¹

1990 წლის 28 ნოემბერს უკვე სამხრეთ ოსეთის დემოკრატიული რესპუბლიკის სახალხო დეპუტატთა საბჭოს მე-16 სესიამ მიიღო გადაწყვეტილება სამხრეთ ოსეთის საბჭოთა დემოკრატიული რესპუბლიკისთვის სამხრეთ ოსეთის საბჭოთა რესპუბლიკის დარქმევის შესახებ. გადაწყვეტილებას ხელს აწერს სეპარატისტების ლიდერი - სამხრეთ ოსეთის საბჭოთა რესპუბლიკის სახალხო დეპუტატთა საბჭოს აღმასკომის თავმჯდომარე ტ. კულუმბეგოვი.¹⁴² საბოლოოდ, საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესმა საბჭომ ზვიად გამსახურდიას ხელმძღვანელობით, 1990 წლის

¹³⁹ გაზეთი “საბჭოთა ოსეთი“, №180, 1990 წლის 22 სექტემბერი; რეგიონული კონფლიქტები საქართველოში - სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი, აფხაზეთის ასსრ [1989-2001] პოლიტიკურ-სამართლებრივი აქტების კრებული, კრებულის შემდგენელი და მთავარი რედაქტორი თამაზ დიასამიძე, თბ., 2002, გვ. 26.

¹⁴⁰ იქვე, გვ. 28.

¹⁴¹ “საბჭოთა ოსეთი“, №197, 1990 წლის 19 ოქტომბერი; რეგიონული კონფლიქტები საქართველოში-სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი, აფხაზეთის ასსრ [1989-2001] პოლიტიკურ-სამართლებრივი აქტების კრებული, კრებულის შემდგენელი და მთავარი რედაქტორი თამაზ დიასამიძე, თბ., 2002, გვ. 29.

¹⁴² რეგიონული კონფლიქტები საქართველოში-სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი, აფხაზეთის ასსრ [1989-2001] პოლიტიკურ-სამართლებრივი აქტების კრებული, გვ. 30.

11 დეკემბერს მიიღო კანონი “სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის გაუქმების შესახებ”.¹⁴³ ქალაქ ცხინვალში აგონიაში მყოფი საბჭოთა ხელისუფლების წაქეზებით 1990 წლის მიწურულს და 1991 წლის იანვრიდან ოსი ექსტრემისტების გაუკონტროლებელი თარეში დაიწყო, რასაც მსხვერპლი მოჰყვა.¹⁴⁴ რუსეთის წამქეზებლური პოლიტიკით უკმაყოფილო ოსი ეროვნების მოქალაქეებმა 1991 წლის თებერვალში საპროტესტო ღია წერილით მიმართეს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალურ მდივანს პერეს-დე-კუელიარს, სადაც დაგმობილი იყო კრემლის მიერ ქართველებსა და ოსებს შორის ჩათესილი მტრობა და სიძულვილი. ისინი თავს საქართველოს შვილებად მიიჩნევდნენ და ამ ქვეყნისადმი ერთგულებას ადასტურებდნენ.¹⁴⁵ მიუხედავად იმისა, რომ 1990 წლის 11 სექტემბერს საქართველოს უზენაესმა საბჭომ სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი გააუქმა, შექმნილი ვითარებიდან გამომდინარე 1991 წლის 4 მარტს, საქართველოს უზენაესი საბჭოს თავმჯდომარემ ზვიად გამსახურდიამ ოს მოსახლეობას იარაღის დაყრისკენ მოუწოდა და მათ ხელშეუხებლობის გარანტიები მისცა. მიმართვაში საუბარი იყო კულტურული ავტონომიის შენარჩუნებაზე, რაც ოსებს ოლქის არსებობის პირობებში გააჩნდათ.¹⁴⁶ თუმცა, საქართველოს ხელისუფლების მცდელობამ შედეგი ვერ გამოიღო.

დასკვნის სახით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ საუკუნეების განმავლობაში ორ ხალხს შორის მჭიდრო ურთიერთობა ჩამოყალიბდა. გვიან შუასაუკუნეებში საქართველოს ტერიტორიაზე ჩამოსახლებულმა ოსებმა შეითვისეს ქართული კულტურა. მათი იდენტობის მთავარი საყრდენები, როგორცაა, ენა, ტრადიცია, წეს-ჩვეულებანი ქართულ გარემოში ყოველგვარი წნეხისგან თავისუფალი იყო, განსხვავებით ჩრდილოეთ კავკასიაში დარჩენილი მათი თანამემამულეებისაგან. აღსანიშნავია, რომ ჩრდილოეთ კავკასიაში მცხოვრებმა ოსებმა თავიანთი კონსტიტუციის მე-15 მუხლით სახელმწიფო ენად ოსურთან ერთად რუსული ენაც გამოაცხადეს.¹⁴⁷

¹⁴³ იქვე, გვ. 31-32.

¹⁴⁴ ლ. სარალიძე, ცხინვალის რეგიონის კონფლიქტი, წიგნში: საქართველო-რუსეთის ურთიერთობა, XVIII-XXI საუკუნეში, წიგნი II, თბ., 2016, გვ. 402-403.

¹⁴⁵ იქვე, გვ. 406.

¹⁴⁶ იქვე, გვ. 408.

¹⁴⁷ <http://region15.ru/docs/osseta-konstit/>

ასეთივე ჩანაწერი გააკეთეს საკუთარ “კონსტიტუციაში” სამხრეთ ოსეთის თვითმმართველობის რესპუბლიკის ლიდერებმა. საქართველოს ისტორიული ტერიტორიის შუაგულში, რომელიც საოკუპაციო ხაზს მიღმა მოექცა, სახელმწიფო ენებად ოსური და რუსული ენა, ხოლო კომპაქტურად დასახლებულ ადგილებში ეთნიკურ უმცირესობათა ენად (რაც საერთაშორისო საზოგადოების თვალის ასახვევად უფროა გამიზნული, სინამდვილეში ამ ტერიტორიებზე ეთნიკური წმენდა ჩაატარეს და ქართული მოსახლეობის სრული შემადგენლობა გამოაძევეს) ქართული ენა გამოცხადდა. საქართველოში მცხოვრები ოსების “კონსტიტუციის” მე-4 მუხლში ვკითხულობთ:

1. სამხრეთ ოსეთის რესპუბლიკის სახელმწიფო ენებია ოსური და რუსული. ოსური ენის შენარჩუნება და განვითარება სამხრეთ ოსეთის რესპუბლიკის სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოების უმნიშვნელოვანესი ამოცანაა.
2. ოსური და რუსული ენები, ხოლო კომპაქტურად დასახლებულ ადგილებში სამხრეთ ოსეთის რესპუბლიკის ქართული ეროვნების მოქალაქეებისათვის - ქართული, აღიარებულია სამხრეთ ოსეთის რესპუბლიკის სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოების, სახელმწიფო მმართველობის და ადგილობრივი თვითმმართველობის ოფიციალურ ენებად.
3. სამხრეთ ოსეთის რესპუბლიკაში მცხოვრებ ხალხებს ეძლევა მშობლიური ენის თავისუფალი შესწავლის, განვითარების და გამოყენების უფლება.¹⁴⁸ რუსეთის მიერ საქართველოს ტერიტორიების ხელყოფასთან დაკავშირებით დამკვიდრდა ტერმინი: “მცოცავი ოკუპაცია”, რაც საერთაშორისო სამართლის ნორმების სრული იგნორირებით საოკუპაციო ხაზის გადმოწევას გულისხმობს. რუსეთის “მფარველობაში” შესულ ოსი ხალხის მიმართ საფუძველს მოკლებული არ იქნება თუ გამოვიყენებთ ტერმინს: “მცოცავი ასიმილაცია”. ოსების ე. წ. კონსტიტუციაში ორი სახელმწიფო ენის დამკვიდრება აშკარა საფრთხეს უქმნის ოსურ ენას, ოსი ხალხის მატერიალურ, თუ სულიერ კულტურას, ზნე-ჩვეულებებს, ტრადიციებს.

¹⁴⁸ <http://cominf.org/node/1166488810>

GIORGI SOSIASHVILI**The Ossetian Language and Culture in Georgia
(the Past and the Present, General Review)****Summary**

The relationship of Ossetian and Georgian people has existed for centuries. From the Middle Ages there was an active relationship of Georgian Kingdom with the Ossetians that settled in the mountainous part of the North Caucasus. The active relationship was expressed both by military connections and dynastic marriages, which provided more stability to the relationship of both people. In order to illustrate the above said, we will name Parnavaz, Giorgi I, Bagrat IX, Giorgi III family ties with the Heads of Ossetian Associations in the North Caucasus. In the rapprochement of Georgian and Ossetian people, a big role was played by spreading Christian religion in the North Caucasus. The Royal Government of Georgia greatly contributed to the cultural development of Ossetian people. Many Ossetian public figures of the XVIII – XIX centuries had an active cultural life. From this point of view, we can name the activities of the leader of Ikorta Monastery Archimandrite Gamaliel, and also Ioane Ialguzidze. At the end of the XIX century, the culture of Ossetians was taken to the higher level by Kosta Khetagati, whose successors were: Davit Jioevi, Giorgi Bestauti, Revaz Asaevi, Napi Jusoit etc. According to the constitution of Independent Republic of Georgia special rights were given to the ethnic minorities living in Georgia, among them were the Ossetians. There were administrative, cultural and linguistic rights of the ethnic minorities in the constitution. Despite this fact, there was a myth in Bolshevik circles as if the Osseations together with other ethnic minorities living in the Democratic Republic of Georgia were oppressed. There is a set phrase – creeping occupation - which appeared after the occupation of Georgian territories by Russia, and it means advancing the occupation line. We will be right to use the phrase “creeping assimilation” towards the Ossetian people that are under the “protection” of Russia. The introduction of two state languages in the so-called constitution of Ossetians is a vivid threat to the Ossetian language. The linguistic assimilation in the enormous state threatens with complete extermination of material or spiritual culture of Ossetian people, their customs and traditions.